

Teatrul ca formă a decriptării simbolului în arta dramatică

Cercetarea fenomenului religios ocupă un loc cu totul aparte în multe domenii ale științelor sociale care-și propun să studieze cu mijloace specifice multiple aspecte legate de credință, de locul sacru în conștiința individuală și socială, precum și impactul pe care fenomenul religios îl are asupra diferitelor laturi ale vieții sociale.

Prestația unui profesor la catedra este, așa cum de altfel pedagogia o numește, un scenariu didactic. Scena, care de fapt e clasa, este locul pe care se prezintă zilnic un bogat repertoriu teatral. În fiecare oră profesorul și elevul sunt protagoniștii unor piese de teatru diferite, a căror scenarii implică (sau ar trebui să implice) foarte multă spontaneitate și creativitate.

O paradigmă nouă de bun augur, zicem noi, este paradigma interdisciplinarității sau cea a transdisciplinarității. Aceste două perspective deschid un câmp larg creativității și oferă elevului și profesorului modalități de exprimare atât de diverse, încât trezesc uimirea multora.

Cine s-ar fi gândit de pildă că la un obiect cum e Religia (ce trezește reticența multor intelectuali care se presupun a fi deschiși spre experiențe diverse, dar opaci când se pune problema spiritualității) e posibilă crearea unor situații de învățare inedite?

Ca și fenomen cultural, religia oferă posibilități transdisciplinare multiple. În contextul de față ne propunem să abordăm o temă interdisciplinară, adică predată și la religie cât și la literatură universală utilizând ca metodă piesa de teatru. Intrăm astfel în câmpul hermeneuticii abordată prin intermediul piesei de teatru ca instrument a artei.

Există falsa percepție că tinerii zilelor noastre nu mai sunt preocupați de spiritualitate, de religie, poate și din cauza faptului că aleg să nu dezvăluie aceste lucruri decât foarte puțin, considerând că această trăire ține mai mult de intimitatea sufletului lor. Prin teatrul religios se deschid și înțeleg lucruri la care percepția lor nu ar fi ajuns, își răspund la întrebări la care altfel nu ar fi găsit un răspuns pe măsura exigențelor impuse chiar de ei. Punerea în scenă a unui text religios, a unei opere deosebite, nu doar transformă ora de religie într-un moment deosebit de atractiv, dar și antrenează un tip de descoperire aparte: le permite elevilor să transpună în planul realității senzații, imagini și concepte care, poate altfel predate, nu ar fi fost pe deplin înțelese și nici sesizate.

Reprezentațiile teatrale nu sunt nicidecum o descoperire a omului

contemporan. Din cele mai vechi timpuri, într-o formă sau alta, în marile cetăți precum Constantinopol sau Roma se puneau în scenă creații clasice. Însă, tot mai adesea, erau puse în scenă piese care subliniau degradarea umanului - butaforie vulgară, interpreți din medii famate a căror artă actoricească se rezuma la mișcări și gesturi indecente¹. Acest tip de teatru vulgar a fost, cum este și firesc, refuzat și criticat de Biserică. Realitatea antichității grecești făcea din teatru o reprezentare mai mult sau mai puțin morală, atunci ajungându-se ca teatrul să fie aspru criticat, dintr-o anumită perspectivă. În predicile sale, Sf. Ioan Gură de Aur a înfierat teatrul, pentru că reprezentările conduceau la imoralitate. Acele piese cu caracter păgân într-adevăr îndemneau la săvârșirea unor păcate și proliferau patimile. Fără a încălca normele morale, fără a recurge la invenții și artificii cu caracter eretic, teatrul este un instrument util, cu beneficii nenumărate asupra elevilor. Mai târziu însă, către secolul al X-lea, cu ocazia anumitor sărbători, în bisericile bizantine se prezentau episoade dramatice cu subiecte biblice, tradiție care a continuat neîntrerupt cu autori și actori din rândul clericilor sau al laicilor. Din punct de vedere pedagogic, metodic, anumite piese de teatru au fost acceptate pentru că descopereau legătura omului cu divinitatea; de exemplu, piese populare, cum ar fi "Viflaimul", care ilustra Nașterea lui Iisus Hristos, au fost acceptate. Biserica Ortodoxă nu a fost niciodată restrictivă, a îmbrățișat tradițiile poporului român, nu le-a condamnat, nu le-a interzis, respectând limitele și normele morale.

Textul de factură religioasă pus în scenă nu doar transformă ora de religie într-un moment hermeneutic, ci prin intermediul unor instrumente sinestezice transpune în planul realului, al inteligibilului, un mesaj vizibil. Se poate observa că prin teatru folosim și alți lianți, care fac atractivă ora de religie în rândul elevilor: dramatizarea, jocul de rol, implicarea imaginilor vizuale, auditive, care creează fondul apercetiv al tânărului.

Foarte bine putem discuta, spre exemplu, despre Feodor Dostoievski, despre traseul său inițiativ. Este un scriitor greu de perceput la adevărata valoare, care abordează probleme de factură existențială într-o manieră deloc simplă. Dostoievski e un "scriitor al duhului", el însuși trăitor al propriei credințe. El lansează conștiinței, provocări de factură hagiografică.

La liceu, prin joc, dramatizare, poți să-l familiarizezi pe elev cu gândirea sa profundă, care l-a transformat într-un creștin adevărat și adept al lui Hristos la modul frumos, teologic înalt.

Elevii pot înțelege toate acestea, problematizând realitatea – descoperindu-se pe ei, pe cei din jurul lor, răspunzând unor întrebări launtrice, care poate altfel ar fi zăcut cine știe cât în cele mai ascunse unghere ale sufletului lor.

¹ Tonitza-Iordache, Mihaela; Banu, George, *Arta teatrului*, Editura Nemira, București, 2004, p. 21.

Ultimul capitol din *Demonii* lui Dostoievski - "La Tihon", mărturisirea tulburătoare a lui Stavroghin (n.a. - personajul principal ateu) poate fi pusă în scenă doar de un grup de șase elevi, în cadrul unei ore de religie sau a unei ore din cadrul opționalului de literatură universală: unii elevi joacă în piesă, unii pot fi artizanii decorurilor și scenariului adaptat, iar alții pot lansa o dezbatere argumentativă care să sublinieze importanța studierii lui Dostoievski într-o astfel de oră.

Înțelegerea pe deplin a frământărilor, a stărilor generate de necredință și a modului în care sunt scoase ele în evidență duc la o "diagnosticare" a răului.

Elevii protagoniști, dar și colegii acestora care urmăresc reprezentația pot descoperi, așadar, aspecte contemporane în opera lui Dostoievski: dedublarea omului, dezumanizarea, confuzia socială, diabolicul etc. Caracteristici prezente și în societatea zilelor noastre. Caracterul sapiențial al piesei relevă faptul că, alegerea răului reprezintă pentru om calea cea mai ușoară, însă deloc izbăvitoare; lupta cu sine, cu tentațiile lumii cotidiene, pentru a distinge răul de bine, fiind tot mai greu de dus de unul singur, având nevoie de protecția și îndrumarea semenilor.

Punerea în scenă la clasa a XII a a unei piese de teatru având caracter interdisciplinar, după ultima parte a romanului *Demonii* a lui F.M Dostoievski intitulată "La Tihon", poate avea ca scop: facilitarea înțelegerii simbolurilor reprezentate de cele două personaje. Piesa de teatru pusă în scenă de elevi dorește să recreeze o realitate spirituală antagonică (apelând la *homo symbolicus*- prototipul ateului, versus *homo religiosus*). Având în vedere că tematica operei unui scriitor precum Dostoievski, se poate studia la clasa a XII a, atât la literatura universală, cât și la religie. Aplicația se poate face prin intermediul romanului *Demonii*. De ce este posibilă dramatizarea? Pentru că așa cum remarca Leonid Grossman: "Scriitorul aruncă fără teamă mereu alte elemente în creuzetele sale, crâmpie brute rupte din realitatea cotidiană, senzaționalul povestirilor bulevardiere și file de inspirație divină ale cărților sfinte se vor topi, se vor uni într-o nouă alcătuire, marcată profund de pecetea stilului și tonului său."²

Dramatizarea ultimului capitol din roman intitulat "La Tihon" aduce în scenă două personaje simbolice: tipul *homo religiosus*, reprezentat de starețul Tihon și prototipul ateului în persoana lui Stavroghin. Întâlnirea dintre celor două personaje e deosebit de sugestivă, reliefând tipologiile mai sus prezentate. Prin intermediul unor elemente sinestezice complexe (dialoguri electrizante, limbaj verbal și paraverbal, fundal sonor în tonalități wagneriene) pe care doar piesa de teatru le poate reliefa atât de bine, se desfășoară în fața auditoriului un veritabil spectacol al realității trăite, aici și acum.

² Grossman, Leonid, *Titanul. Viața lui Dostoievski*, Editura Lider, București, 1998, p. 21.

Dramatizarea, piesa de teatru, facilitează decriptarea de sens și simbol, folosește o paletă diversificată de tehnici de comunicare, recurge frecvent la limbaj non-verbal și paraverbal, aspecte ce înlesnesc învățarea și au un impact emoțional puternic.

Dialogul scenic interpretat de elevi stimulează latura creativă a personalității acestora dezvoltă comunicarea, capacitatea ludică, empatia, se identifică cu aspirațiile personajelor, caută soluții la problemele lor, oferă alternative³.

Pusă în scenă chiar de tinerii de clasa a XII a, piesa a stârnit reacții demne de a fi citate aici ca experiență practico-aplicativă: "Este mult mai comod să accepți răul, pentru că este cea mai ușoară cale. Faptul că Stavroghin a ales sinuciderea în final, a fost un mod de a spune că așa fi putut face așa, dar refuz, pentru că eu am ajuns la un nivel la care conștientizez ce înseamnă binele și îl disting de rău", este de părere "regizoarea" piesei, Andreea Zoderu, elevă în clasa a XII-a. Costin Pușcașu elevul care l-a interpretat pe starețul Tihon din romanul scriitorului rus, completează: "Chiar dacă avem siguranța unor rădăcini sănătoase, a unei ancore solide, se întâmplă să avem nevoie de cineva care să ne ridice. În piesa "Demonii", Tihon este acel cineva, care nu face altceva decât să facă voia Domnului. Și în zilele noastre se întâmplă în același mod: numeroși tineri au nevoie să se agațe de ceva, de cineva, care să-i îndrepte spre drumul luminos, plin de beneficii spirituale și trupești. Despre Tihon, cred că poate fi interpretat în zilele noastre chiar de oamenii Bisericii, călugări, preoți, dar și de părinți, profesori, oameni care ne iubesc și despre care știm că ne vor binele".

Observăm așadar, că prin intermediul teatrului de factură religioasă tinerilor li se deschid perspective la al căror miez altfel nu ar fi ajuns poate niciodată. "Trebuie să existe voință, muncă, deschidere, și atunci, prin toate acestea, îmbinate cu o sclipitoare inteligență, cultură și dorință a omului de a "cunoaște, caută și găsește", după cum spune și Mântuitorul, tânărul va înțelege ce înseamnă religia", remarca un alt elev implicat în regia piesei.

Așadar pe parcursul unei "altfel" de ore de religie, actorii au înțeles ce înseamnă ateismul, sau, au înțeles prin intermediul personajelor care este diferența între credință și necredință. S-a produs astfel o implementare directă a ceea ce trebuie și a ceea ce nu trebuie să facă. Poate doar comentând și discutând pe chestiuni pur teoretice nu s-ar fi ajuns la acest deznodământ, la această înțelegere profundă din partea elevilor.

Astfel de metode îi determină pe elevi să se apropie mai mult de Dumnezeu, de lucrurile simple, dar benefice sufletului, pentru că, la un moment dat, ajungem să nu ne dorim nimic altceva decât să-L avem aproape pe Dumnezeu, după cum subliniază și tânărul Călin Boișteanu: "Când L-a

³ Tonitza-Iordache, Mihaela; Banu, George, *Arta teatrului*, Editura Nemira, București, 2004, p. 5-10.

descoperit pe Dumnezeu, Dostoievski a putut vedea în trecutul lui cât de mult gol, cât de mult rece a fost ... și ce căldură a venit deodată. Orice ai avea, nimic nu te va salva, afară de Dumnezeu. Stavroghin, personajul lui Dostoievski, tindem să gândim că avea totul din ceea ce și-ar dori un om: bani, relații, putere, faimă, era frumos, deștept; avea totul, însă de fapt acest "tot" reprezenta "nimicul". Numai ceva de factură spirituală ar fi putut să-l salveze. Așa se întâmplă și astăzi cu unii oameni", sesizează protagonistul.

Eleva Alina Luchian reliefa un aspect demn de notat: "Tinerii de astăzi nu au nevoie de studii care să le arate, eventual în procente, că Dumnezeu există sau nu. Ei simt că Dumnezeu este Unul, este acolo, le oferă sprijin și ajutor când sunt lipsiți de speranțe, singura condiție fiind aceea de a-și lăsa inima să se deschidă în acea direcție. "Fără Dumnezeu, degeaba ai orice îți dorești pe lume, și cred că mulți colegi ai mei încep să-și dea seama de acest aspect; ai nevoie de un sprijin lăuntric, o ancoră și o rădăcină care să îți spună de unde vii, încotro de îndrepti și ce loc îți va oferi stabilitate. Iar un astfel de sprijin nu-l poți regăsi decât în credință, în Dumnezeu. Chiar dacă nu-L poți atinge, pipăi, simți, El este acolo".

"Prin astfel de activități ne dezvoltăm latura artistică, creativă, învățăm despre Dumnezeu, despre bine și rău, răspundem unor întrebări interioare... Există infinit mai multe beneficii prin asemenea activități derulate la ora de religie, decât atunci când îți este predat ceva în mod mecanic; tot mecanic ajungem să învățăm și noi, fără a simți... De asemenea, cred că îți dezvolti mult mai multe aptitudini, ne ajută și la alte discipline. În școlile noastre lucrurile sunt câteodată monotone, lipsește versatilitatea lecțiilor; la o astfel de oră de curs nu ești atent dintr-o necesitate, ci vrei să fii atent", concluzionează Costin Pușcașu, elev la Colegiul "C. Negruzzi". Mai mult, acesta le cere profesorilor să îmbine disciplinele, să treacă de anumite bariere: "Religia se poate îmbina armonios cu orice fel de artă, fie ea plastică, vizuală sau muzicală. Dar foarte bine se poate intersecta cu literatura. Întâi de toate însă, profesorii, indiferent de formație, trebuie să ne facă să gândim pentru noi, să ne ajute să ne dezvoltăm personal" remarca același elev.

Retrospectiv se poate observa că, încă din vechime, teatrului cu caracter religios i-au fost recunoscute virtuțile terapeutice și educaționale, nefiind considerat doar o activitate cultural-artistică. Textul pus în scenă redă actorilor libertatea de a se vindeca de emotivitate, de a se privi pe sine, de a se dezvolta personal. "Prin astfel de activități ne dezvoltăm latura artistică, creativă, învățăm despre Dumnezeu, despre bine și rău, răspundem unor întrebări interioare... Există infinit mai multe beneficii prin asemenea activități derulate la ora de religie, decât atunci când îți este predat ceva în mod mecanic; tot mecanic ajungem să învățăm și noi, fără a simți... De asemenea, cred că îți dezvolti mult mai multe aptitudini, ne ajută și la alte discipline. În școlile noastre lucrurile sunt câteodată monotone, lipsește versatilitatea

lecțiilor. La o astfel de oră interactivă de curs nu ești atent dintr-o necesitate, ci vrei să fii atent", sesizează din nou Costin Pușcașu, elev la Colegiul "C. Negruzzi".

Așadar, teatrul poate fi o excelentă formă de predare postmodernă a religiei. Ora de religie, după cum a spus un elev mai devreme, este ora de libertate, este locul unde trebuie să te regăsești pe tine, să vezi cine ești, să realizezi că Dumnezeu este iubire. Piesa de teatru este o metodă tot mai des folosită în predarea religiei deoarece se transpun în situații reale aspecte reprezentate la nivel de simbol prin intermediul unor instrumente de factură sinestezică.

Bibliografie

1. Cristea, Valeriu, *Dicționarul personajelor lui Dostoievski* (vol.I), Editura Cartea Românească, București, 1983
2. Florea, Mihai, *Scurtă istorie a teatrului românesc*, Editura Meridiane, București, 1970
3. Grossman, Leonid, *Titanul. Viața lui Dostoievski*, Editura Lider, București, 1998
4. Mânzat, Ion, *Psihologia credinței religioase. Transconștiința umană*, Editura Știință și Tehnică, București, 1997
5. Pânzaru, Ioan, *Cercetare de estetică a oralității*, Editura Univers, București, 1989
6. Tonitza-Iordache, Mihaela; Banu, George, *Arta teatrului*, Editura Nemira, București, 2004